

چيروڤكى ئادەم و ھوا لەنيوان رەمز و ھەقىقەتدا

خەسرەو مەھمۇد

تويژەر لە بەشى تويژينەوھى ناوھندى رۆشنگەرىيى چاودير

پیشه کی

- پوخته

- پیشه کی

- به شی یه که م: چیرۆکی ئاده م و حه وا له قورئاندا

- باسی یه که م: ئاده م

- باسی دووهم: به هه شته که ی ئاده م و حه وا، خواردنی به ری داره که، ده رکردنیان له به هه شت

- به شی دووهم: چیرۆکی ئاده م و حه وا وه ک چیرۆکی په مزی

- باسی یه که م: ئاده م و حه وا

- باسی دووهم: به هه شته که ی ئاده م و حه وا، خواردنی به ری داره که، ده رکردنیان له به هه شت

- سه رچاوه کان

پوخته

له‌م توپژينه‌وه‌ى دا هه‌ول‌دراوه لايه‌نه په‌مزيه‌كانى چيرۆكى ئاده‌م و حه‌وا بخري‌نه به‌رباس، به‌و ئوميد‌ه‌ى ئه‌و ديد‌ه ئاينى و ميتؤلؤژييه وه‌كخؤى ببينين، واته بؤئه‌وه‌ى چيتر وه‌ك چيرۆك و پرووداوى واقيعى مامه‌له‌ى له‌گه‌لدا نه‌كه‌ين. واته له تپرواينيه ئاينيه‌كه‌يه‌وه بؤ حه‌قيقه‌ته ئه‌فسانه‌يه‌كه‌ى به‌رينه‌وه، ئامانجى ئه‌مجؤره كارانه‌ش، گه‌رانه‌وه‌يه بؤ زانست، له‌پيناو پرگار بوون له‌و ئيشكاليه‌تانه‌ى هه‌لؤيستى نازانستيبوون، ياخود روانين بؤ ئه‌م چه‌شنه باب‌ه‌تانه وه‌ك حه‌قيقه‌تى زانستى، دروستى ده‌كه‌ن. واته گه‌راندنه‌وه‌ى باب‌ه‌ته‌كان بؤ كايه راسته‌قينه‌كانى خؤيان، به‌مه‌ش ده‌توانين به‌هؤى ميتؤدى زانستيه‌وه، باب‌ه‌ته زانستى و ميژووييه‌كان، له باب‌ه‌ته نازانستى و ناميژووييه‌كان جيا بكه‌ينه‌وه.

پیشه کی

قورئانی پیروژ له چند شوئینکدا باسی ئادهم و حهوا ده کات، وهک یه که مین ئیر و میی په گه زی مروؤف له سه زهوی، واته وهک ههونهی سه ره تای دروستبوونی وه چهی مروؤف. کوئی ته وهه و پیکهاته کانی چیرۆکه که، واته سه ره جه م باس و خواسه کانی، به چه شنیکن که په سه ندردنیان له رووی میژوووی و زانستی و لۆژیکیه وه، وهک چیرۆکیکی راسته قینه، واته قه بولکردنیان کت و مت وه کئه وهی باسکراوه و به شیوهیه کی حهرفی و ده قاوده ق، کاریکی ته واو نامومکینه.

که واته بوئه وهی له م گرفته میتویدی و بابه تیانه ده ربازبین، واته له و کیشانه رزگارمان بیته که ئهم چیرۆکه له مرووه دروستیان ده کات، له و پرسیارانهی که به بی وه لامی زانستی و یه کلاکه ره وه ده مینه وه، پیوسته چیرۆکه که به شیوهیه کی په مزی بخوئینه وه، وهک چیرۆکیکی سیمبۆلیک مامه لهی له گه لدا بکه یین، له و روانگه یه وه که بوخوئی چیرۆکیکی ئه فسانه ییه. ئه فسانه ییونیش به چه شنیکه که ده بیته له بری مامه لهی راسته وخو و روکه شانه له گه ل چیرۆکه که دا، ده بیته به دوای مانا و ده لاله ته کانیدا بچین، هه ولی خوئنده وهی نه وتراوه کان و لابرندی په رده له سه ر دیوه شار دراوه کان بده یین.

خوئنده وهی په مزیانه لیره دا، تاکه خوئنده وهیه که که له لایه که وه له گه ل زانستی و میژوو و لۆژیکی واقیعدا نا کوک نایه ته وه، له لایه کی دیکه شه وه ده بیته هوی ئاشنابوون به و مانا په مزیانهی که چیرۆکه که هه لگر یانه، که له هه مان کاتدا مانای ئایینیشن. مه به ست ئه وه یه ئه گه ر همانه ویته چیرۆکه که به شیوهیه کی ئایینانهی راسته قینه و وه کخوئی بخوئینه وه، له سیاقه کهی خویدا که ئایینه، هه ر ده بیته سیمبۆلیکانه مامه لهی له ته کدا بکه یین، له پینا و بینینی ئاماژه ئایینه راسته قینه کانی، له جیاتی سوؤراخردنی په هه نده زانستی و میژووویه کانی، که له م رووه وه، وهک ئاماژه مان پیکرد، به دهستی به تال ده گه ر پینه وه.

بهشی یهکهه: چیرۆکی ئادهه و ههوا له قورئاندا

باسی یهکهه: ئادهه

له قورئاندا ئادهه وهک یهکهه مین مرۆف و ئیناکراوه که خودا له قور و بهدهستی خۆی دروستی کردوه، دوا تهواوبوونی جهسته قورینه کهشی، گیانی بهبهردا دهکریت. دواتر له ناو ئاپورایه کی یه کجار گه ورده، که له سه رجهم فریشته و جنۆکه کان پیکهاتووه، خودا فه رمان به هه موویان ده کات کړنوش بو ئادهه بهرن، لهه ئیوه ندهدا شهیتان فه رمانه که جیبه جی ناکات ۲ هه روه ها به گویره ی دهقه کانی قورئان و فه رمووده، ئەه یه که مین مرۆفه، له هه مان کاتدا پیغه مبه ریش بووه. هه ر لهه مرۆفه، که ئیرینه بووه، مینیه کیسه دروست ده کریت له پینا و به رده وامبوونی وه چه ی مرۆف. ئەه مینیه له جهسته ی ئادهه خۆی دروست ده کریت، که له قورئاندا ئماژه به وه نه کراوه که ئەه مینیه (ههوا) له چ ئەندامیکی جهسته ی و چۆن دروستکراوه، به لام فه رموده ی سه حیح هه یه له سه رئه وه ی له په راسویه کی ئادهه دروستکراوه که ئەه و په راسوه خواریش بووه، ئەه دهقه که به ناوی فه رمووده ی پیغه مبه ره وه هاتووه، له بنه رته دا له دهقی ته وراته وه خوازراوه، ((له ئەنجامدا یه زدانی په روه رده گار پیاوه که ی خسته خه ویککی قووله وه. کاتیک خه وتبوو، یه کیک له په راسوه کانی ده ره پینا و شوینه که ی به گوشت بو پکرده وه. ئینجا یه زدانی په روه رده گار ئافره تیکی له و په راسوه بنیادنا)). ۳

باسی دووهه: بهه شته که ی ئادهه و ههوا، خواردنی بهری داره که، ده رکردنیان

له بهه شته

ئادهه و ههوا له گلی زهوی دروسته کرین، گله که ده بردریت بو ئاسمان بو بهه شته و له وی دروست ده کریت، له ویدا به ئاره زوی خویان ده خۆن و ده خۆنه وه و چیر له خۆشیه کان وه رده گرن. به لام خواردنی بهری یه ک دره ختیان لئ قه دهغه ده کریت که شهیتان فریویان ده دات و ناچاریان ده کات بیخۆن، هانیان ده دات له دره خته که بخۆن به وه ی نه مرییان ده سته که ویت، و له مه ودوا هه رگیز برسی نابن و تاد. به لام خودا به هۆی خواردنیان له دره خته که و گوپرایه لیکردنی شهیتان له مبه ریه وه، سزایان ده دات، سزاکه ش دابه زاندنیانه بو سه ر زهوی و خسته ناو ئه رک و ئازار و به رپرسیار پیتیه کانی ژیانی دنیایه، گه رچی داوا ی لئخۆشبوونیش له خودا ده کهن، و داواکه شیان قه بوول ده کات، به لام دوا ی ده رکردنیان له بهه شته. ۴

۱- ((وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِن طِينٍ))، السجدة: (دروستکردنی مرۆف له قوربه دهستی پیکرد).

۲- بروهانه ئایه ته کانی (۳۰-۳۴) ی سورته ی (البقره).

۳- کتیبی پیرۆز، کوردی سۆرانی ستاندهر، کوریا، چ ۱، ۲۰۱۷، ل ۴.

۴- بروهانه ئه هه م باسانه له سورته ته کانی (البقره، طه، الأعراف) دا.

بهشی دووهم: چيرۆكى ئادهم و حهوا وهك چيرۆكيكى رهمزى

باسى يهكهم: ئادهم و حهوا

به گويهرى ئهه مېژووهرى بۆ زنجيرهى پيغه مبه ران ديارى كراوه، واته ئهه مېژووهرى له يه كه مين پيغه مبه ره وه كه ئادهمه و يه كه مين مرؤفيشه، بۆ پيغه مبه رى ئيسلام كه دوا هه مين پيغه مبه ره، دريژ ده بيته وه، ناگاته پتر له ههوت هه زار سأل، واته مېژووهرى له داىكبوونى ئادهم ته نيا ههوت هه زار سأل به سهردا تپه رپوه، كه ئهه ماوه يه ش بۆ دروستبوون و هاتنه ئارهى يه كه مين مرؤف زۆر كه مه، بهلكو ته نانهت مېژووهرى سۆمه ريه كان، كه خاوه نى يه كه مين ژيارى نوسراون، و مېژووهرى له وان هه وه ده ست پى ده كات، بهر له وان به پيش مېژووهرى (پ.م) (ما قبل التاريخ) (م.ق) داده نريت، مېژووهرى كه يان ده گاته نزيكه هى ٤٥٠٠ سأل پيش زايين، واته ٦٥٠٠ سأل له مه وه بهر ٥. ئه گهر مېژووهرى نوسين ئه وه نده بيت، دياره مېژووهرى بهر له نوسين گه ليك دورودريژتره، ليره شه وه يه كه مېژووهرى دروستبوونى مرؤفى ئاقل (هؤمؤ ساپيان Homo sapien) لانى كه م ده گه رپته وه بۆ دوو سه د هه زار سأل له مه وه بهر. ئه مه جگه له وهى كه بهر له م مېژووهرى، مرؤف چه ندين قؤناغى بريوه تا گه شتووه به م قؤناغه، ئه م راستيانه ش له رووى زانستيه وه يه كلاكراونه وه.

ههروه ها له رووى زانستيه وه مرؤفى يه كه م له قور دروستنه كراوه، وه كچۆن سه ره تاي دروستبوونى هيج زينده وه ريكى ديكه ش بۆ قور ناگه رپته وه، بهلكو ئه م بۆچوونه له بنه رپه تدا بۆ ئه فسانه كان ده گه رپته وه، يه كه م ئه فسانه ش كه له م بابه ته دوا بيت ئه فسانه ي سۆمه رى يه پيه وه ست به دروستبوونى مرؤفه وه ((ئه فسانه ي سۆمه رى پيه وه ست به بوونى مرؤف، يه كه مين ئه فسانه يه كه ده ستى مرؤف له باره ي ئه م بابه ته وه بينوسيبيت. ئه فسانه كانى ناوچه كه ش و ناوچه كانى دراوسيش، له سه ر هه مان ريباز رۆيشتون، كه ره گه زه بنه رپه تيه كانيان ليوه خواستووه، به تايبه تيش بيه رۆكه ي پيكه اتنى مرؤف له قور، و ئايدى ي وپنه كيشانى مرؤف له سه ر شپوه ي خواوه نده)). ٦ له هه مان كاتدا ئاماژه بۆته وهى كه مرؤف له وه سه رده مانه دا كه لوپه لى له قور دروستكردوه.

ده رباره ي دروستبوونى هه واش له جه سته ي خودى ئادهم خۆى، ئه مه شيان بابه ت و گريمانه يه كى ئه فسانه يه، بۆچى له ناو سه رجه م بوونه وه راندا، ته نيا مرؤف ميينه كه ي له به شيك له خۆى دروسته كريت؟ به روونى دياره كه هه لگري مۆركى پياوسالار يه، ئه گهر نا ده بوايه ئادهم له هه واوه سه رچاوه ي بگرتبايه نه ك به پيچه وان هه، به وه دا كه وه ك هه ميشه ميينه سه رچاوه ي له داىكبوونه.

٥- السومريون / تاريخهم - حضارتهم وخصائصهم، صموئيل نوح كيريم، ترجمة: فيصل الوائلي، مكتبة الحضارات، بيروت-لبنان، ١٣، ١٩٧٣، ص ٤٥-٤٦.

٦- فراس السواح، مغامرة العقل الأولى، دار علا الدين، سورية، دمشق، الطبعة الثالثة عشرة، ٢٠٠٢، ص ٤٥. ههروه ها بروانه وه رگيرانه كورد يه كه ي د. نهوزاد ئه حمه د ئه سوهد، ل ٥٤.

سهبارت بهوهش که نهو پهراسووهی حهواي لی دروستکراوه، خوار و خپچ بووه، دیسان ناماژهیه بو نیرسالاری (پاتریارکیهت) و به کهم سهیرکردنی ژن، که فهرموودهی سهیحیش ههیه نهو ناماژهیه پشتراست دهکاتهوه، بهوهی ژنان بویه کهم نهقلن (و کارهکتهریان لاوازه) (بویه لاسار و خوار و خپچن) چونکه له پهراسویهکی خوار دروستکراون!

بو وهلامی نهو پرسیارهش که بوچی ئادهم، که یهکهمین مرؤف بووه، له ههمان کاتدا یهکهمین پیغه مبه ریش بووه؟! وهلامه که روونه و بریتیه له بهئاینکردنی سهراپای میژووی مرؤف. واته دهخوازیت لهم نیوهندهدا ناراستهوخو بگوتریت که مرؤف له بنهپهتدا ههر ئایندار بووه، و مرؤفی بیئاین یان بیباوه، مرؤفیکی سروشتی و ئاسایی نیه، و لهوهچهی راستهقینه و خوړسکی مرؤف نییه، بهلکو مرؤفیکی لادهر و سهرلیشیواوه، له یاسا بنهپهتی و نورماله که دهچووه! ههروهها لیرهدا نهوهش دهخاته پروو که مرؤفی یهکهم، یان سروشتی مرؤف بهگشتی له بنهپهتوه، نهک ههر ئایندار بووه بهمانا گشتیه کهی، بهلکو خاوهنی ئاینی ئاسمانییش بوو، بهم پییهش بیت نهک ههر مرؤفی بیباوه، بهلکو نهوانهی خاوهنی ئاینه نااسمانیهکان (زهمینیهکان و مرؤفکردهکان) یشن، ههر له لادان له پهوتی ریسا بنهپهتیه راستهقینه کهدا ژیاون!! وهک دیاره نه مهش به شیوهیهکی ئاشکرا پهتکه رهوهی جیاوازی و فرهیی و ههمهپهنگییه له جوړی ئاینداریبیدا! وهکچون له ههمان کاتدا تهباش نییه لهگهله راستیه میژوویی و زانستیهکاندا

باسی دووهم: بههشته کهی ئادهم و حهوا، خواردنی بهری داره که، دهکردنیان

له بههشت

سهبارت بهو شوینهش که ئادهم و حهوا لی ئاماده بوون، و (بههشت) ناوبراوه، له راستیدا بههشت نهبووه، بهلکو تهنیا باخیک بووه، که وهک دیاره (الجنة) له زمانی عه ره بیدا که بهمانای (بههشت) دیت، له بنهپهتدا مانای (باغ) یه هیه. ((الجنة ج جنان و جنات: الحديقة ذات الشجر، قيل لها ذلك لسترها الأرض بظلالها/ الفردوس الأرضي و السماوي ۷. واته (الجنة) که کویه کهی جنان و جنات ۵؛ باخچه یه که دره ختی هه بیت، له بهرتهوه وای پی گوتراوه چونکه به سیبه ره کانی زهوی داده پوشت ۸. واته ریشه ی وشه ی (الجنة)، فرمانی (جن) یه واته دایپوشتی. لیره شه وهیه که نهو بابته ناکوکی و مشتومری له نیوان موفه سیره کانی قورئاندا دروستکردووه. ناماژهی نهو دیوی نهو چه مکی (بههشت: الجنة) ه، ناز و نیعمهت و چیز و بهخته وه رییه، نهک نهو بههشته ی له قیامهتدا ههیه.

بهری دره خته که ناماژهیه بو مه عریفه، لهو پروانگه یه وه که مه عریفه هوشیاری به ره مديتیت،

۷- لويس معلوف، المنجد في اللغة، الطبعة الخامسة و الثلاثون، انتشارات اسلام، تهران ۱۳۷۹، ص ۱۰۲.
۸- ههمان سهراچاوهی پيشوو.

(هۆشیاری)ش (ئازادی) لیده‌که‌وئته‌وه، (ئازادی)ش ناکۆکه به پابه‌ندبوون به (تابۆ)وه، (پووتبوونه‌وه)ی ئاده‌م و حه‌واش دوا‌ی خواردنیان له به‌ری دره‌خته‌که، که به (سێکس)یش لیکدراوه‌ته‌وه، ئه‌میشیان دیسان ئاماژه‌یه بۆ (ئازادی) که به‌رهممی مه‌عریفه‌یه. له‌و روانگه‌یه‌وه که بوونی (ئازادی) له بابته‌ی سێکسدا وه‌ک سیمبولیک بۆ ئازادی به‌گشتی داده‌نریت. ئاماژه‌ی وردتری بابته‌که بریتیه له‌وه‌ی که له‌پێگه‌ی پووتبوونه‌وه‌یان‌وه به حقیقه‌تی جه‌سته (و بوون)ی خۆیان ئاشنابوون (ئهم ئاشنابوونه‌شیان به‌شیکی بنه‌رته‌یی مه‌عریفه‌یه). واته ده‌لاله‌تی پووتبوونه‌وه‌که هزیری و مه‌عنه‌ویشه (په‌مزیه).

(شه‌یتان)یش لیره‌دا، بوونه‌وه‌ریکی دیاریکراو نیه، به‌لکو سیمبوله بۆ پالنه‌ری غه‌ریزی له‌مرۆفدا (له توئینه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی تایه‌ت به شه‌یتاندا زیاتر لێی دوا‌م). هه‌روه‌ها سه‌باره‌ت به‌ مژده‌دانی به شه‌یتان به ئاده‌م و حه‌وا، به‌وه‌ی ئه‌گه‌ر له‌به‌ری دره‌خته‌که بخۆن نه‌مر ده‌بن، په‌مزه بۆ بوونی خولیا‌ی نه‌مریی له‌مرۆفدا، که یه‌که‌مین وه‌چه‌ی مرۆف (یه‌که‌مین نیر و میی په‌گه‌زی مرۆف) خاوه‌نی ئه‌و خولیا‌یه بوون، ته‌نانه‌ت ئه‌و خه‌ون و خولیا‌یه به‌پاده‌یه‌ک به‌هیز بووه له‌لیان که هه‌موو خۆشییه‌ک بکه‌ن به قوربانی بۆی، ئاماده‌بن به‌هه‌شت به‌ نه‌مری بگۆرنه‌وه!!

سه رچاوه كان

كتيبى پيرو، كوردى سورانى ستاندهر، كوريا، چ ۱، ۲۰۱۷.

السومريون / تاريخهم - حضارتهم وخصائصهم، صموئيل نوح كريم، ترجمة: فيصل الوائلي، مكتبة الحضارات، بيروت-لبنان، ط ۱، ۱۹۷۳.

فراس السواح، مغامرة العقل الأولى، دار علاالدين، سورية، دمشق، الطبعة الثالثة عشرة، ۲۰۰۲.

لويس معلوف، المنجد في اللغة، الطبعة الخامسة و الثلاثون، انتشارات اسلام، تهران ۱۳۷۹.

محمد احمد خلف الله، الفن القصصي في القرآن الكريم، دار سينا للنشر، مؤسسة الانتشار العربي، الطبعة الرابعة، لندن، بيروت، القاهرة، ۱۹۹۹.

د. أشرف منصور، الرمز والوعي الجمعي، دراسات في سوسولوجيا الأديان، رؤية للنشر والتوزيع، القاهرة، ۲۰۱۰.

د. محمد تضرعوت، نحو تحديث دراسة التأريخ الإسلامي، مقاربات منهجية، رؤية للنشر والتوزيع، القاهرة، ۲۰۰۴.